

MAAILMAN Historia

SAGA
EGMONT

KYLMÄ SOTA

MAAILMAN

Historia

 SAGA
EGMONT

KYLMÄ SOTA

Maailman historia

Kylmä sota

SAGA Egmont

Kylmä sota

Cover image: Shutterstock

Copyright © 2020 MaaIlman Historia and SAGA Egmont

All rights reserved

ISBN: 9788726383522

1. e-book edition, 2020

Format: EPUB 2.0

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means without the prior written permission of the publisher, nor, be otherwise circulated in any form of binding or cover other than in which it is published and without a similar condition being imposed on the subsequent purchaser.

SAGA Egmont www.saga-books.com – a part of Egmont,
www.egmont.com

Itä ja länsi varautuivat ydinsotaan

Atlas-ohjus kohosi maasta hitaasti ja arvokkaasti. Oli vuosi 1958. Atlas oli Yhdysvaltain ensimmäinen mannertenvälinen ase ja vastaveto Neuvostoliiton pitkänmatkan R-7-ohjukselle. Atlaksen tehtävänä oli pudottaa vetypommeja Neuvostoliiton ylle. Kylmän sodan ajan kaksi suurvaltaa kilpaili uupumatta varustelun johtopaikasta, eikä kumpikaan voinut antaa toiselle etumatkaa. Aseet ja piikkilanka jakoivat maailman kahteen leiriin, joiden ydinasevarastot olisivat moneen kertaan voineet tuhota elämän maapallolta napinpainalluksella. Niin itä kuin länsikin olivat vainoharhaisia. Viranomaiset valvoivat kansalaisia, ja epälojaaliudesta oli rangaistuksena kuolema. Agentteja lymysi kaikkialla kameroineen, kuuntelulaitteineen ja myrkkyampulleineen. Rautaesirippu halkoi Eurooppaa 40 vuotta, kunnes lahjakas maalaispoika nousi Kremliin ja rajavartijat, vakoojat ja ohjukset saivat jäädä eläkkeelle.

1. Berliinin ilmasilta

Heti toisen maailmansodan jälkeen voittajavaltiot alkoivat kiistellä hajalle pommitetun Euroopan raunioista. Vuonna 1948 tapahtui ensimmäinen vakava yhteentörmäys länsivaltojen ja niiden entisen liittolaisen, Neuvostoliiton, välillä. Tapahtumien näyttämönä oli tuolloin, kuten seuraavina vuosina useamminkin, kovia kokenut Berliinin kaupunki.

Kesäkuun iltapäivänä vuonna 1948 yhdysvaltalainen kuljetuslento ponnisteli läpi piiskaavan sateen, joka osui painavassa lastissa olleeseen koneeseen kuin ammukset. Vihreä C-54-sotilaskone ei ollut elävänä maalitauluna suinkaan ensimmäistä kertaa. Tosin vasta kolme vuotta aiemmin päättyneessä toisessa maailmansodassa lentokonetta ja sen miehistöä oli koetellut vihollisen tykistötuli, eivät raskaat sadepisararat.

Huolimatta lennon sodankaltaisista olosuhteista ja oikukkaista tuulenpuuskista, jotka uhkasivat tarttua koneeseen rautanyrkin tavoin ja heittää sen maahan, lentäjä piti itsepintaisesti koneen ilmassa. Sen lastiruumassa oli satoja paketteja, joiden sisältö oli elintärkeää tietyille ihmisjoukkoille.

Lopulta pilviverhon takaa sukelsi esiin lennon määrämpää. Se oli niin lähellä, että yhdysvaltalaislentäjä hätkähti pilvien hälvetessä. Hänestä tuntui kuin hän olisi katsonut suoraan sisään ihmisten ruokasaleihin.

Yhdysvaltain ilmavoimien lentäjä Bill Martin oli laskeutumassa keskelle pommitettua Berliiniä Tempelhofin lentokentälle, jota ympäröivät jopa viisi kerrosta korkeat talot. Sodassa ehjiksi jääneissä rakennuksissa Bill Martin saattoi nähdä, miten berliiniläiset elivät arkeaan:

”Asunnoissa oli valot, ja näin ihmisiä istumassa pöydän ympärillä illallisella. Olin kuullut, että ilmakäytävä oli kapea, mutta tämä oli ensimmäinen kokemukseni siitä. Yllätyin, miten lähellä kaikki oli. Ihmiset söivät illallistaan, kun minä lensin lentokoneella aivan heidän vierestään!”

Bill Martinin edessä avautui hyvin kapea ja lyhyt laskeutumisrata, ja hän joutui käyttämään kaiken taitonsa saadakseen huojuvan koneen maahan sopivasti, ei liian aikaisin eikä liian myöhään. Pienelläkin virheellä saattoi olla kohtalokkaat seuraukset. Laskeutumista ei helpottanut se, että kiitorata oli epätasainen ja se halkeili joka laskeutumisen yhteydessä. Aina kuljetuskoneen laskeuduttua yli sata miestä kiirehti paikkaamaan kiitorataa teräspalkeilla, hiekalla ja asvaltilla.

Kun Bill Martinin C-54-kone seisoι maan kamaralla, ennen kuin hän edes ehti kavuta ulos ohjaamosta, työläisjoukko alkoi jo tyhjentää lastia autoihin. Ne ajoivat kiireesti pois mukanaan yli kahden tonnin painosta maitotuotteita ja lääkkeitä, jotka olivat täyttäneet lentokoneen ääriään myöten. Heti kun lastiruuma oli tyhjä, Bill Martin lensi takaisin ja lastasi sen täyteen hiiliä, jauhoja, sokeria tai mitä Berliinissä eniten tarvittiinkin, ja suuntasi koneensa jälleen kohti Tempelhofin lentokenttää.

Bill Martinin vihreä C-54-kone oli vain yksi monista brittiläisistä ja yhdysvaltalaisista ”sotaveteraaneista”, jotka muodostivat kaikkien aikojen suurimman hätäapuoperaation, Länsi-Berliinin ilmasillan, ytimen. Avustusoperaation suunnitelma oli aluksi saanut monet viisaat sotilasasiantuntijat puistelevaan päätään.

Tavoitteena oli toimittaa 2,2 miljoonalle länsiberliiniläiselle kaikki tarpeellinen pelkästään ilmateitse. Neuvostoliiton joukot olivat tukkineet kaikki maareitit kaupunkiin, ja valtavia määriä muun muassa ruokaa, lääkkeitä, hiiliä, bensiiniä ja vaatteita oli lennätettävä kaupunkiin, jotta se pysyi toimintakykyisenä ja sen asukkaat hengissä.

Tehtävä oli suunnaton, mutta monien yllätykseksi siitä muodostui läntisen maailman ensimmäinen suuri voitto kylmän sodan aikana.

RUUMIITA KELLUI VIEMÄREISSÄ

Berliini oli jo ennen Neuvostoliiton saartoa kovia kokenut kaupunki. Toinen maailmansota oli ohi, natsit oli ajettu pois, Hitler oli tehnyt itsemurhan, ja Saksa oli jaettu liittoutuneiden eli Yhdysvaltain, Britannian, Ranskan ja Neuvostoliiton kesken. Nääntyneet asukkaat elivät Berliinissä edelleen raunioiden keskellä. Kaiken lisäksi kaupunki oli liittoutuneille yksi tärkeimmistä voitonmerkeistä. Berliinistä, Kolmannen valtakunnan pääkaupungista, käsin Hitler oli ohjaillut sotaretkiään ja muun muassa juutalaisten ja kommunistien järjetöntä joukkosurmaa.

Neuvostoliiton joukot olivat keväällä 1945 ensimmäisinä vyöryneet panssarivaunuillaan Berliiniin. Saksalainen Punaisen armeijan sotilas kuvaili näyn olleen ”kuin helvetistä”. Nälkäiset ihmiset etsivät ruokaa raunioista, joista kohosi hirvittävä kuoleman löyhkä. Yli 50 000 berliiniläistä oli kuollut sodan aikana, eikä monia ollut koskaan haudattu. Juomavesi oli saastunut mätänevistä ruumiista tuhansien ihmisten paettua maanalaisiin kanaaleihin sodan loppuvaiheessa ja hukuttua, kun natsit juuri ennen kaupungin antautumista määräsivät kanaalit täytettäväksi vedellä. Kaikki juomavesi oli nyt keitettävä,

mikä ei ollut helppoa ilman sähköä ja kaasua. Sairaudet, kuten punatauti ja lavantauti, levisivät nopeasti, ja lapsikuolleisuus oli suuri. Joissakin kaupunginosissa, esimerkiksi keskustan Schönebergissä, lähes puolet kaikista rakennuksista oli tuhottu maan tasalle. Muut kaupunginosat olivat pahoin vaurioituneita. Yli 1,5 miljoonaa Berliinin noin 3,3 miljoonasta asukkaasta oli kodittomia. Sairaalat, julkiset kulkuvälineet ja paloasemat olivat toimintakyvyttömiä, ja koska 125 000 katulampusta oli jäljellä enää 4 000, kaupunki oli lähes täysin pimeä auringonlaskun jälkeen.

Tilanne paheni entisestään, kun Neuvostoliiton sotilaat alkoivat heti voittonsa jälkeen ryöstää ja riehua kaupungissa. Sodan kauhut olivat raaistaneet monet, mikä ehkä osin selittää lähes järjestelmälliset berliiniläisnaisten raiskaukset. Sodan jälkeen kaupungin eloonjääneistä suurin osa oli naisia, ja hieman yli miljoonan naisen arvioidaan joutuneen raiskatuksi.

Myös itse kaupunkia kohdeltiin kaltoin sodan jälkeen. Liittoutuneet olivat sopineet jakavansa Berliinin länsi- ja itävyöhykkeeseen siten, että Neuvostoliitto hallinnoi itäpuolta ja Britannia, Yhdysvallat ja Ranska kukin omaa aluettaan länsiosassa. Ennen kuin länsijoukot kuitenkaan ehtivät Berliiniin saakka, neuvostojoukot siirsivät itään jopa 85 prosenttia teollisuuskoneista ja muista tehdasvarusteista, jotka sodan jälkeen vielä olivat ehjinä Berliinin länsivyöhykkeillä. Useissa tapauksissa tehdastyöläiset, etenkin koulutetuimmat, kerättiin perheineen, lastattiin kuorma-autoihin ja kuljetettiin Neuvostoliittoon. Berliinin tyhjentämistä neuvostoliittolaiset puolustivat sillä, että heillä oli oikeus ottaa saksalaisilta takaisin se, mitä nämä olivat tuhonneet sodan aikana Neuvostoliitossa.

RAUHA JÄI LYHYTKESTOISEKSI

Neuvostoliiton toive saada korvauksia kokemistaan valtavista uhrauksista toisessa maailmansodassa aiheutti heti sodan jälkeen erimielisyyttä sodan voittajavaltioiden kesken. Erityisesti Yhdysvallat halusi rakentaa uuden, demokraattisen ja rauhantahtoisen Saksan, joka seisoi taloudellisesti omilla jaloillaan. Näin ollen Saksalta ei kannattanut vaatia sotakorvauksia, jotka voisivat laukaista pitkäaikaisen talouskriisin. Neuvostoliitto puolestaan oli etupäässä kiinnostunut kotirintamansa jälleenrakennuksesta ja sen varmistamisesta, ettei Saksasta enää koskaan kehittyisi sotilaallinen uhka. Erimielisyys Saksan tulevaisuudesta enteili maailmanpoliittista kiistaa, joka saneli enemmän kuin mikään muu 1900-luvun loppupuoliskon päiväjärrjestystä, eli kylmää sotaa.

Kun toisen maailmansodan kolme suurta johtajaa, Neuvostoliiton Josif Stalin, Britannian Winston S. Churchill ja Yhdysvaltain Franklin D. Roosevelt, kokoontuivat Jaltalle Krimin niemimaalle helmikuussa 1945, tunnelma oli silti varsin hyvä. Miehet olivat yksimielisiä siitä, että Saksa ja Berliini tuli sodan jälkeen jakaa neljään miehityssektoriin, joista kolme kuului lännelle ja yksi Neuvostoliitolle.

Kun suurvaltojen johtajat lyötyään Hitlerin lopullisesti kohtasivat jälleen Berliinissä Potsdamin kaupunginosassa heinäkuussa 1945 keskustellakseen Saksan tulevaisuudesta, sotavuosien hyvä henki oli mennyttä. Stalin, Churchill ja Yhdysvaltain uusi presidentti Truman saivat kuitenkin sovittua, että Saksa tuli riisua aseista, tyhjentää natseista ja demokratistoida, ja että kaikilla kolmella oli oikeus rajattomiin sotakorvauksiin omalta vyöhykkeeltään Saksassa. Valtiojohtajat sopivat myös Puolan tulevaisuudesta. Puolalaiset saivat suuren osan Kolmannen valtakunnan entisistä alueista, ja länsivallat

hyväksyivät kommunistijohtoisen hallituksen, jota Stalin piti parhaana maan johtoon.

Yksimielisyys kuitenkin ehtyi pian. Sekä itä että länsi halusivat mahdollisimman paljon vaikutusvaltaa sodan runteleman Euroopan tulevaisuuden suhteen. Entisten liittolaisten välit vain viilenivät, kun Neuvostoliitto kohteli yhä ankarammin ei-kommunistisia aineksia Itä-Euroopan maissa. Eripura jatkui vuosia estäen liittoutuneiden ja Saksan välisen lopullisen rauhansopimuksen, joka olisi muodollisesti päättänyt toisen maailmansodan ja ratkaissut maan kohtalon. Käytännössä Saksan jako kommunistiseen itään ja kapitalistiseen, demokraattiseen länteen jyrkkeni, ja Berliini oli selvittämätön läikkä kartalla keskellä kommunistista itää.

UUSI RAHA SYVENSI JAKOA

Vuonna 1948 länsivallat päättivät perustaa saksalaisen valtion, johon kuuluivat vain Saksan läntiset miehitysvyöhykkeet, ja siten Neuvostoliiton vyöhyke jäi toistaiseksi kellumaan omaan punaiseen mereensä. Ratkaisevana toimenä länsivallat perustivat uuden rahayksikön, D-markan, korvaamaan enimmäkseen käyttökelvottoman Saksan markan, joka oli miehitysvaltojen luoma väliaikainen rahayksikkö. Stalin raivostui ja kielsi välittömästi uuden länsimarkan käytön Itä-Saksan vyöhykkeellä. D-markasta tuli kuitenkin pian menestys, ja taloudellinen vakaus ja edistys, jota rahayksikkö osaltaan oli luomassa, syvensi entisestään Saksan jakoa itään ja länteen.

”Ilmasta katsottuna itävyöhykkeen rajalta länteen elämä näytti sujuvan normaalisti. Maata jälleenrakennettiin”, kertoi brittilentäjä. ”Neuvostoliiton sektorilla suuria

rakennuksia oli koristettu Stalinin kuvilla, mutta muuten elonmerkkejä oli harvassa.”

Sen lisäksi, että Stalin kielsi D-markan idässä, hän vastusti myös muilla tavoilla uuden, länteen suuntautuneen valtion muodostamista Saksan länsivyöhykkeille. Stalin veti edustajansa pois liittoutuneiden neuvostosta, joka hallinnoi miehitettyä maata, ja vaikeutti kulkua Saksan länsisektoreilta Länsi-Berliiniin. ”Korjaukset” ja ”huoltotyöt” seisottivat junia jatkuvasti. Pian tilanne paheni vielä entisestään.

STALIN KATKAISI SÄHKÖVIRRRAN

Hieman ennen keskiyötä 23. kesäkuuta 1948 sähköt katkesivat varoittamatta Berliinin läntisillä sektoreilla. Golpa-Zschornewitzin voimalaitos, joka sijaitsi itäsektorilla ja toimitti virtaa länsipuolelle, oli yhtäkkiä suljettu. Aamuvorhain 24. kesäkuuta ainoa junarata, joka yhdisti Saksan läntisen vyöhykkeen Berliinin länsisektoriin, tukittiin. Samoin tehtiin kaikille sisääntuloteille. Näin 2,2 miljoonaa länsiberliiniläistä oli täysin vailla elintärkeitä toimituksia, joilla tuotiin ruokaa, kaasua, hiiliä ja muita tarpeita. Saarto oli alkanut. Neuvostoliiton mukaan Berliini ei ollut enää Neuvostoliiton, Britannian, Yhdysvaltain ja Ranskan jaetusti johtama kaupunki, vaan ainoastaan Neuvostoliitolla oli oikeus miehittää kaupunkia.

Länsiliittoutuneilla oli vaikean valinnan paikka: He olisivat voineet luovuttaa omat osansa Berliinistä Stalinille, mitä Kremlissä istunut johtaja epäilemättä piti todennäköisenä. Länsiliittoutuneilla kuitenkin oli mahdollisuus myös jäädä Berliiniin ja taistella. Erityisesti Ranskaa jälkimmäinen kuitenkin epäilytti. Ellei kaupunkiin päästy rautateitse, maanteitse tai Spreejokea pitkin, oli

ranskalaisten mukaan mahdotonta pitää länsiberliiniläiset elossa.

Britannia ja Yhdysvallat eivät olleet yhtä pessimistisiä, vaan alkoivat yhdysvaltalaiskenraali Lucius D. Clayn johdolla laatia suunnitelmaa tavarantoimittamiseksi Länsi-Berliiniin ilmasteitse. Ensimmäinen haaste oli laskea, paljonko berliiniläiset tarvitsivat elääkseen. Sodassa sotilaiden ruokkimisesta saatujen kokemusten mukaan keskiarvoihminen tarvitsi ehdottomasti vähintään 1 500 kaloria päivässä. Laskelma kuului näin: Länsi-Berliiniin tuli joka päivä lennättää 900 tonnia perunoita, 641 tonnia jauhoja, 165 tonnia vihanneksia, 105 tonnia ryynejä, 51 tonnia sokeria, 38 tonnia suolaa, 32 tonnia rasvaa, 20 tonnia maitoa, 10 tonnia kahvia, 10 tonnia juustoa ja kolme tonnia hiivaa – yhteensä yli 2 000 tonnia ruokaa päivässä. Lisäksi Berliinissä tarvittiin saippuaa, lääkkeitä, vaippoja ja muita hygieniatuotteita, jotta asukkaat pysyivät terveinä. Ulkopuolelta uutisia välittäviä sanomalehtiä tarvittiin myös, samoin raaka-aineita pitämään teollisuutta käynnissä ja työttömyyttä kurissa. Myös suuri määrä hiiltä, 2 500–3 000 tonnia päivässä, oli tarpeen, jotta tehtaat pyörivät, asunnot pysyivät lämpiminä ja voitiin laittaa ruokaa. Pelkkä hiilisäkkien hankinta oli suuri kuluerä: pelkästään yhdysvaltalaiset maksoivat joka kuukausi 250 000 dollaria 850 000 säkistä hiilten toimittamiseksi berliiniläisille.

Liittoutuneet päättivät myös rakentaa uuden voimalaitoksen Neuvostoliiton sulkeman tilalle. Hiilen säästämiseksi voimala toimi öljyllä, joka kuitenkin piti myös lennättää kaupunkiin, samoin kuin kaikki materiaalit ja koneet, joita voimalan rakentamiseen tarvittiin.

Kaikkiaan liittoutuneet laskivat, että päivittäisillä lennoilla tuli kuljettaa 4 000–5 000 tonnia tarvikkeita Länsi-Berliiniin ja jokaisen lentokoneen piti lentää useita kertoja edestakaisin. Lentäjät, jotka hädin tuskin olivat ehtineet

asettua perheittensä pariin toisen maailmansodan jälkeen, lähetettiin päivästä toiseen raskaaseen työhön Berliinin ilmasillalle.

”Kun ilmasilta nyt on jo historiaa, voidaan paljastaa, että lentojen aikana nukuttiin usein. Se oli ainoa tapa saada lepoa. Heti kun nousimme ilmaan, kapteeni ja perämies nukkuivat vuoroin koneen lattialla. Jotkut yrittivät leikillään laskeutua niin pehmeästi, etteivät herättäneet nukkuvaa työtoveriaan”, kertoi eräs brittiläinen lentäjä.

Jo 12 päivässä oli käytetty puolen vuoden varastot tuulilasinpyyhkimiä, joka kuukausi piti hankkia 60 000 sytytystulppaa, ja peräti 400 miljoonaa litraa polttoainetta käytettiin ilmasillan toiminta-aikana. Lähes vuorokauden ympäri työskenteli 70 000 ihmistä lentäen ja huoltaen koneita, pakaten ruokaa ja hiiliä, huoltaen kiitoratoja ja paljon muuta. Saksalaisen silminnäkijän sanoin: ”Ilmasilta ei ollut ihme vaan rankan ja yksityiskohtaisesti suunnitellun työn tulos.”

KOVIA AMMUKSIA

Stalin ja hänen kenraalinsa eivät lievästi sanottuna ilahtuneet lukuisten lentokoneiden halkoessa päivittäin ilmatilaa matkallaan Berliiniin, mutta varsinaista välikohtausta ei koskaan syntynyt. Niin itä- kuin länsivallatkin halusivat välttää konfliktin kärjistymistä ja uutta sotaa. Neuvostoliitto sitä paitsi uskoi itsevarmasti ilmasillan romahtavan melko nopeasti, mikä kuitenkaan ei estänyt sitä jouduttamasta romahdusta häiriten lentoja.

Lentäjiä esimerkiksi yritettiin häikäistä, kun he aikoivat laskeutua. Menetelmä oli kuitenkin länsilentäjien mielestä alkeellinen, ja he vain peittivät ikkunat verhoilla ja ohjasivat laitteiden avulla. Toinen häirintämenetelmä oli sotkea radiotaajuuksia niin, että lentäjät joutuivat